

Vi har inte sett alla program i TV-serien och inte heller läst litteratur av Millan. Eftersom vi inte har all information om CMs metoder har vi valt att göra ett allmänt inlägg om användande av bestraffning i samband med inläring. Inlägget är en del av ett kapitel i en kommande bok som utkommer under våren 2011. Boken handlar i huvudsak om spår- och sökträning men innehåller även en relativt djupgående del om etologi och inläring, ur vilken textavsnittet är hämtat.

Forskningsprojektet: Projekt Arbetande Hundar, SLU, Grimsö forskningsstation

Tobias Gustavsson, Lars Fält, Jens Karlsson och Jessica Åberg

Bestraffningar

I hundvärlden pågår sedan länge en diskussion om det som brukar kallas för hårda respektive mjuka metoder. Själva undviker vi gärna att använda de begreppen. Det känns lite flummigt och odefinierat. Däremot kan vi diskutera belöningar och bestraffningar i samband med inläring kombinerat med system/tydlighet/kontroll. I Sverige har vi en relativt hög lägsta nivå när det handlar om hundkunskap. Den breda massan av hundägare är generellt sett kunniga tack vare brukshundklubbar och lokala hundklubbar. Att vi skulle ha en hög högsta nivå eller särskild spetskompetens i Sverige stämmer nog inte däremot, åtminstone inte längre. Internationellt sett har träningsmetoderna förändrats ganska radikalt, även på tjänstehundsiden. Man har anammat aktuell forskning och ersatt den traditionella träningen med betydligt mer belöningsorienterad träning. Resultaten har inte låtit vänta på sig. I Sverige har vi sett en liknande utveckling på framförallt bruks- och lydnadssidan men dessvärre inte inom våra största tjänstehundgrenar. När hundar ska göra avancerade saker, och kanske framförallt när de ska använda nosen, förutsätter det en viss frivillighet. Vi jobbar därför mycket med att främja initiativkraften hos våra hundar. Det går inte att åstadkomma initiativkraft och kreativitet med bestraffningar om man inte avser rädslebetenden eller andra typer av försvar. Huvudskälet för oss att inte använda

bestraffningar handlar inte bara om etik, utan om effektivitet. Bestraffningar fungerar bevisligen i samband med inläring om man kan tekniken. Vi har träffat enstaka personer som har kunnat detta och många hundra kanske tusen eller fler som tror att de kan. Problemet med bestraffningar är att det så lätt blir fel på flera plan. Fel i samband med belöningar är lättare att reparera. Det finns några ”standardproblem” i samband med bestraffningar.

För att en bestraffning ska ha god effekt måste den vara kraftig. Ett vanligt fel är att man börjar med en svag och ökar mot starkare vilket innebär att djuret gradvis vänjer sig så att man i slutändan måste ta i ännu hårdare. I båda fallen riskerar man att bryta mot SBKs och SKKs dressyrpolicy och hamna i en djurskyddsdiskussion.

Det så kallade korttidsminnet kan dessutom slås ut av chocker. Det innebär att hunden kanske inte kommer i håg vad som hände strax innan bestraffningen kom. Då får den ingen inläringseffekt. Detsamma gäller kraftiga belöningar under inlärningsfasen.

När hunden väl kan uppgiften kan starka belöningar däremot vara bra för att hålla motivationen uppe och underhålla uthålligheten.

Det är vanligt att man ser inläringssituationen som mycket enklare än den faktiskt är.

När man belönar hunden för att den sätter sig vid kommandot ”sitt” belönar man inte bara sättandet utan också annat, t ex att trevliga husse fanns med i situationen.

Detsamma gäller för bestraffningar. Man bestraffar inte bara beteendet utan hunden uppfattar också att det inte är särskilt kul att vara med husse. Den här effekten kallas overshadowing - överskuggning. Den innebär att även annat kan läggas in i situationen som platsen, klubbstugan, andra hundar, folk som tittar på osv.

Oftast bestraffar man hunden för att den gör något annat än det man tänkt sig. Jag blir frustrerad för att hundens beteende inte överensstämmer med min målbild. Frustration

är en vanlig aggressionsorsak. Jag avreagerar min frustration på den som orsakat den – hunden. Detta har inte särskilt mycket med inlärning att göra utan handlar mer om fysiologiska processer i mig.

Sammantaget innebär det här att bestraffningstekniken är mycket svår att lära sig. Därför är det bättre att fokusera på belöningsteknik som många fler hundägare kan tillgodogöra sig och den enda kända bieffekten är att hunden känner sig tryggare tillsammans med hundtränaren.

Belöningar ger en stor variation av beteendesvar medan bestraffningar framkallar beteenden som är relaterat till försvar. Den typen av responser har vi emellertid ingen som helst nytta av i spår- eller söksammanhang. Våra hundar arbetar i situationer där vi måste kunna lita på dem. En hund som är tränad med hjälp av belöningar är en hund som kommer att göra jobbet. En hund som arbetar för att undvika obehag är inte tillförlitlig när det hettar till. Med detta sagt tänker vi inte ägna mer tid åt diskussionen om hårda och mjuka metoder.

Om man nu ändå vill använda sig av bestraffningar

Positiv bestraffning innebär att ett obehag i någon form tillförs hunden i syfte att undertrycka en för oss oönskad respons. Att undertrycka något är inte detsamma som att beteendet försvinner för gott. Att bestraffning handlar om att undertrycka beteenden är något som man bör tänka på och därmed inte bli förvånad om beteendet dyker upp igen. Många känner nog igen bilden av hundägare som rycker kontinuerligt i kopplet för att få hunden att sluta att dra. Många hundägare har dessutom ryckt i kopplet länge, ibland sen hunden var valp, utan att få bort hundens oönskade dragande. Vad hundägaren har gjort är just att undertrycka beteendet att dra i kopplet,

han har inte tagit bort beteendet eller lärt hunden vad den ska göra i stället. Genom att använda positiv bestraffning får man ofta bara en tillfällig effekt som bara gör att beteendet inte dyker upp i samband med själva bestraffningsögonblicket.

Om vi börjar med att titta på bestraffningar ur en strikt teknisk synvinkel så finns det några viktiga saker att ta hänsyn till vid träningen.

Bestraffningens styrka påverkar i hög grad effekten. Som tidigare nämnts är det lämpligt att börja med en hög styrka på bestraffningen. Det är ganska logiskt att en kraftig bestraffning undertrycker den oönskade responsen mer än vad ett svagt obehag gör. Vid svaga bestraffningar återkommer ofta beteendet genom att det bara undertrycks tillfälligt. Jämför med hundägaren och den koppeldragande hunden i exemplet ovan. Ett råd är alltså att börja med en kraftig bestraffning och följa upp med svagare styrka om beteendet återkommer. Om man gör tvärtom och börjar med en svag styrka på bestraffningen riskerar man att vänja hunden vid obehaget och måste därför öka styrkan kontinuerligt för att få någon effekt.

Båda modellerna, oavsett om det gäller kraftig enstaka bestraffning eller svagare men mer frekvent eller kontinuerlig bestraffning, är ineffektiva ur ett inlärningsperspektiv och dessutom mycket tveksamma ur djurskyddssynvinkel

Bestraffningsschemat i sig innebär också praktiska svårigheter. Det finns nämligen ett direkt samband mellan bestraffningsfrekvensen och sannolikheten för att den oönskade responsen återuppstår. Om beteendet bestraffas varje gång det utlöses blir inlärningen som mest effektiv. Om man då använder sig av koppel, vattenflaska eller elhalsband så måste man alltså alltid ha tillgång till dessa.

Ytterligare en faktor som påverkar effektiviteten är att bestraffningar inte talar om vad hunden ska göra. I bästa fall informerar obehaget hunden om vad den inte ska göra.

Det har visat sig att om ett alternativ erbjuds i samband med bestraffning så blir effekten av obehaget betydligt bättre. Alternativet bör fylla samma funktion som det önskade beteendet fyllde. Exempelvis, du får inte ligga i soffan, men här i biabädden får du ligga. Eller, du får inte spåra får, men björn och älg får du gärna spåra.

Ofta blir vi som hundägare den diskriminativa retningen för en mängd olika saker för våra hundar. Vi blir till exempel ofta signalen för belöningar, vilket i de allra flesta fall är positivt. I de fall då vi inte vill det så finns det trick att ta till, som externa belöningar eller markörer (se sid. xx).

Samma sak händer i bestraffningssituationer vilket leder till en av de vanligaste frågor vi får från hundägare som exempelvis har hundar som skäller i hundgården. Varför är han bara tyst när jag är i närheten? Svaret är detsamma som vid

belöningsituationerna. Om bestraffningen alltid sker när hundägaren är med och aldrig när hundägaren inte är närvarande, blir hundägaren i de allra flesta fall den diskriminativa retningen för obehaget, det vill säga signalen för bestraffning. Ofta hör man hundägare säga att det syns på hunden att den vet att den har gjort fel när den skäller i hundgården, den kryper ihop och lägger öronen bakåt då hundägaren närmar sig. I själva verket är det en reaktion på en diskriminativ retning för obehag i en given situation. Alexandra Horowitz från USA publicerade 2009 resultaten från ett enkelt och intressant försök. Hon bad hundägare säga åt sina hundar att inte ta en godbit som låg framför deras nos. Sedan bad hon hundägaren att lämna rummet. När hundägaren var borta gav hon en del av hundarna godbiten innan hon kallade tillbaka hundägaren. Horowitz lät sedan slumpen avgöra om hon talade om för ägaren att hunden hade tagit godbiten eller låtit den vara, oavsett om hunden faktiskt hade gjort som husse/matte sagt eller inte. Resultaten visade att det inte gick att se på hunden om den tagit godbiten eller ej, de hundar som varit olydiga såg alltså inte mer ”skyldiga ut” än de

som varit lydiga. Däremot såg de hundar som drabbades av sin ägares missnöje alltid mer ”skyldiga ut”, även om de som inte bestraffades faktiskt hade tagit godbiten.

Ytterligare en studie visar på hur relationen mellan hund och hundägare kan påverkas negativt av bestraffningar. I länder där elhalsband är tillåtna försvarar man användandet bland annat med att det inte är uppenbart att bestraffningen kommer från föraren och därför inte har en negativ inverkan på relationen. Schiller et al (2004) analyserade kort- och långtidseffekten av att använda elhalsband vid träning av skyddshundar. Hos den grupp som använde elhalsband visade hundarna mer tecken på rädsla och fler aggressionsdämpande signaler i samarbetet med föraren än kontrollgruppen. Hundarna hade uppfattat att föraren alltid var med vid bestraffningarna vilket skapade en negativ effekt på deras relation.

Slutsatsen blir förutom den begränsade effektiviteten i träningen att man för hunden blir en enda stor diskriminativ retning för obehag. En inte speciellt tilltalande tanke för de flesta.

Detta leder in på nästa praktiska problem i bestraffningssituationer. Bestraffningar leder alltid till någon form av försvarsreaktion. I det föregående exemplet bestod försvarsreaktionen i att hunden kröp ihop och lade öronen bakåt. Bland annat beroende på vilken personlighet hunden har och vad eller vem som utlöser försvarsreaktionen kan reaktionerna se lite olika ut. Allt från aggressionsdämpande beteende som att göra sig liten, bli överdrivet social eller slicka i ansiktet, till regelrätta attacker förekommer. När vi bestraffar förväntar vi oss att se något av dessa beteenden. De flesta vill nog helst se någon av de aggressionsdämpande responserna. Vi tolkar detta som att hunden har tagit åt sig av vårt missnöje och förstått att det den gjorde var fel. När vi ser beteendet slutar vi ofta att bestraffa. Det hunden då har lärt

sig är ett sätt att få stopp på obehaget. Det är per definition så kallad negativ förstärkning. Vi har med andra ord belönat en försvarsreaktion, i det här fallet att hunden kröp ihop och lade öronen bakåt, snarare än att vi bestraffade att hunden gjorde något den inte fick göra. Om hunden är mer offensiv i sitt försvar och kanske använder aggression för att komma undan, riskerar vi att få ta i ännu hårdare och kanske starta något som vi inte kan vinna. Vi lär också hunden ett olämpligt sätt att lösa konflikter. Samma sätt som hundägaren använder.

En annan, initial, effekt av bestraffningar, är att de ofta undertrycker allt beteende hos hunden. Det är ett av de stora problemen med att ”skola om” en hund som är van vid att bli bestraffad. Man upplever hunden som initiativlös och passiv. För oss som arbetar med hundar och som vill ha hundar som vågar ta för sig och vara aktiva upplevs detta som ett problem. Tyvärr tycker många andra det motsatta att en hund som inte är aktiv och tar initiativ är en trevlig hund. För hundägaren blir det därför belönande att bestraffa.

Är det skillnad på fostran och inläring av beteenden?

Med det inledande kapitlet har vi försökt beskriva hur principerna för inläring ser ut och fungerar. Huvudprinciperna är att man lär sig genom belöningar och bestraffningar av olika slag. Belöningarna ökar sannolikheten för att beteendet upprepas och bestraffningarna minskar sannolikheten. Ofta hör man ändå, och kanske framförallt i hundprogram på TV, att det är skillnad på fostran och övrig inläring av beteenden. Det är osäkert exakt vilka beteenden man avser men oavsett så är påståendet märkligt. Vardagslydnad brukar beskrivas som något som alltid ska fungera oavsett vad hunden vill. För att få till detta krävs då, enligt vissa instruktörer,

att man ställer krav på hunden (här fungerar tydligen inga belöningar). Krav jämföras ofta med tvång. Hundinstruktörerna menar alltså att utan tvång går det inte att få någon tillförlitlighet. Här går man tvärtemot både forskning och beprövad erfarenhet på ett ganska olyckligt sätt. Krav borde rimligen lika gärna kunna innebära att hunden inte får sin belöning om den inte utför det vi ber den om. Det är naturligtvis så att förändring och inläring av beteenden går till på exakt samma sätt, oavsett om det är vardagslydnadsbeteenden, spårning, agility eller tävlingslydnad. Inläring sker i hundens hjärna och där görs ingen principiell skillnad mellan tävling och vardag. Det är bara i vår egen hjärna som denna skillnad är uppenbar. De som ställer samma krav på tillförlitlighet hos sina hundar oavsett om det är i vardagen, på jobbet eller i tävlingssammanhang gör nog bäst i att vara någorlunda konsekventa i sin inlärningsfilosofi. Det finns många vägar att gå. Oavsett om man grundar sin träning på belöningar eller bestraffningar eller en kombination av båda, så förändras inte principerna för inläring bara för att man tränar in ett beteende i syfte att tävla. Man kan undra varför man skulle vilja ha lägre tillförlitlighet i de sammanhangen. Det är lätt hänt att tro att belöningar och bestraffningar är varandras motsatser. Ofta används det motsatsförhållandet i hundträningen med motiveringen att det blir tydligt för hunden – svart eller vitt, rätt eller fel. Det är alldeles riktigt att tydlighet fyller en enormt viktig funktion i hundträningen, inte bara vid inläring av moment utan även i det vardagliga umgänget med hunden. Eftersom vi dessutom tillhör helt olika arter med helt olika språk och signalsystem blir det ännu viktigare. Vad man då bör tänka på är att motsatsen till belöning är utebliven belöning och att motsatsen till bestraffning således är utebliven bestraffning. För att skapa den där tydligheten är det därför viktigt att välja någon av de två nyss nämnda grundprinciperna. Genom detta val kommer du att avgöra vilket språk ni kommer ”prata” i er relation. Att använda

bestraffning och utebliven bestraffning som grund känns, förutom de rent praktiska problemen som vi har nämnt tidigare, inte heller särskilt lustfyllt, varken för hunden eller för hundtränaren. Bestraffningarna är per definition hotbeteenden från din sida riktade mot hunden. Hunden lär sig snart att det är så den också ska ”prata”.

Aggressionens syfte är att öka avståndet till det man är rädd för eller arg på. Om aggressionen blir för stark kan den resultera i att man splittrar gruppen. Genom valet av träningsmetod kan man alltså påverka relationen mellan hund och hundförare i grunden. Men tänk på att det inte bara är du som hundtränare som har rätt att ställa krav i förhållandet till din hund. Även hunden bör i ett, modernt samhälle, ha rätt att ställa krav på att hundtränaren använder schyssta metoder. Kanske skulle detta bli tydligare om vi ersatte ordet ”lydnad” med ”samarbete”

En enkätundersökning av R. Tillung (2006) där man analyserade sambandet mellan hundägarnas träningsmetoder och hundarnas beteenden visade att bestraffningar var associerat med olydnad och träningsproblem medan kontroll (tydliga gränser) och belöningar var associerat med lydnad och träningsbarhet. Resultatet visar att det inte bara är hunden som vinner på att bli behandlad schysst. Även vår tillvaro med hunden tycks bli trevligare.